

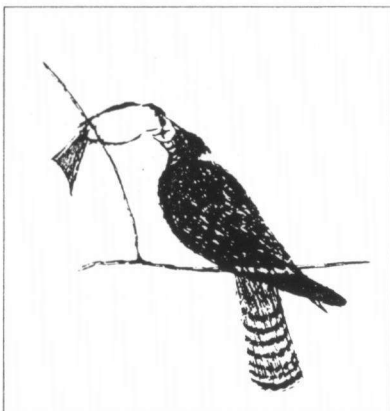
Koekoeken staan erom bekend dat zij hun eieren in nesten van andere vogels leggen. De gastouders broeden het ei uit en krijgen de zware taak om het uitgekomen koekoeksjong groot te brengen. De bijzondere gedragingen van onze vogel-van-het-jaar nader belicht.

Dick A. Jonkers

Koekoek zoekt gastouders

Broedparasitisme beperkt zich niet alleen tot onze koekoek. De in Zuid-Europa levende kuifkoekoek vertoont hetzelfde gedrag. Verder komt het verschijnsel voor bij de voornamelijk in Afrika voorkomende honingspeurders, de in Noord- en Zuidamerika levende troepialen en ook bij de weervogels die hun verspreiding in het Ethiopische en Oriëntaalse gebied en in Australië hebben. De Zuidamerikaanse koekoekseend tenslotte sluit de rij.

Na aankomst in het broedgebied, meestal zo in de loop van april, beginnen de mannetjes hun territorium af te bakenen. Hun luide roep klinkt in die periode overal in hun leefgebieden. De vrouwtjes arriveren ongeveer tien dagen later en dan begint het speuren naar geschikte gastouders. Deze wor-

Koekoek

den waardvogels genoemd. De vrouwtjeskoekoek kiest de toekomstige gastouders (pleegouders) door vanaf een zitplaats soms urenlang hun doen en laten, vooral de vliegbewegingen met nestmateriaal, te volgen. Ook maakt het vrouwtje hiervoor zoekvluchten. De reacties van het aankomende broedpaar helpen de koekoek eveneens bij het de weg wijzen naar de nestplaats. Daarna gaat de koekoek te voet op zoek naar het nest en bezoekt dit net zo lang tot er een of meer eieren in liggen.

De broedperiode van de gastouders verschilt van soort tot soort en de koekoek moet daar rekening mee houden. De legperiode strekt zich daardoor uit van 40 - 46 dagen. Als er een legsel is, benadert de koekoek tijdens de afwezigheid van de ouders heimelijk het nest en legt er razendsnel een ei in. Daarvoor heeft zij al met de snavel een ei of jong uit het nest verwijderd en het ergens anders naar toe gebracht. De koekoek doet aan risicospreiding want een vrouwtje ziet kans om elke twee dagen een ei te leggen, wat kan leiden tot een totaal van achttien eieren per broedseizoen.

Het ei wordt niet alleen in open, maar ook in halfopen nesten, in nissen en gesloten nesten gede-

poneerd, zoals bijvoorbeeld van tijtjaf en winterkoning. Op Oranje Nassauoord bij Wageningen, waar vroeger tientallen jaren achtereen nestkasten zijn gecontroleerd, trof men vanaf 1918 zelfs geregeld koekoekseieren in nestkasten aan!

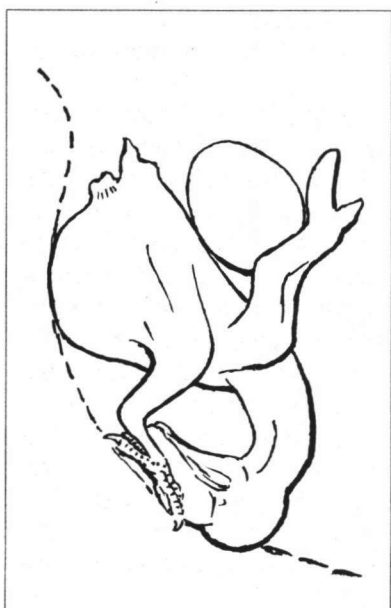
Om in dit soort vreemde nestplaatsen een ei te leggen klemt de koekoek zich vast en drukt het uiteinde van de eileider tegen de nestopening aan. Het zal duidelijk zijn dat in die gevallen geen ei uit het nest verwijderd kan worden. Zonder menselijke hulp kan het koekoeksjong de nestkast niet eens verlaten. Koekoekseieren worden niet altijd geaccepteerd. Soms wordt zo'n ei uit het nest gegooid, overbouwd met nestmateriaal of verlaten de vogels het nest voor goed.

Grootte

De kleur en tekening van het ei zijn zoveel mogelijk aangepast aan dat van de gastouder, maar

onderscheidt zich daarvan door zijn grootte, die gemiddeld 22 x 16 mm is. Lang niet alle vogelsoorten zijn geschikt om als gastouder op te treden. Geschikte nesten voor de eileg, overeenkomstige grootte van de eieren, niet te grote jongen en geschikt voedsel zijn factoren die onder andere meespelen.

In Nederland is van tenminste 27 vogelsoorten vastgesteld dat zij als waardvogel fungeerden. In oude literatuur wordt voor Europa een aantal van 125 soorten vermeld, maar de meest recente literatuur komt niet verder dan honderd soorten. In grootte loopt het aantal waardvogels uiteen van grote lijster tot goudhaantje. De meest geparasiteerde soorten in Noordwest - Europa zijn de graspieper in de open gebieden, de kleine karekiet in de waterrijke terreinen met riet en de heggemus in de bossen en struwelen.

De klassieke houding van een pasgeboren koekoeksjong, gereed om het ei van de waardvogel uit het nest te werken (Tekening volgens Heinroth).

Als de jonge koekoek geboren is stelt hij de eerste dag van zijn geboorte alles in het werk om in het nest aanwezige eieren of jongen over de rand te werken. Een tweede koekoeksei of jong, dat incidenteel ook wel eens in een nest ligt, ondergaat hetzelfde lot. Voor de pleegouders breekt een zware tijd aan. De groeiende jonge koekoek vraagt zeer veel voedsel. Het voedselgebruik van een jong staat gelijk aan een nest van zes kleine zangvogels. Omdat het langer duurt voordat de koekoek het nest verlaat moeten de voerende vogels langer voeren dan normaal. Uiteindelijk na een nesttijd van 19 - 24 dagen verlaat de jonge koekoek het nest.

Geraadpleegde literatuur

Cramp, S., 1985. The birds of the Western Palearctic. Vol. IV. Terns to Woodpeckers: 413. Oxford University Press, Oxford/New York.

Glutz von Blotzheim, U.N. & K.M. Bauer, Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 9. Columbiformes - Piciformes: 182 - 213. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.

Heinroth, O. u. M., 1926. Die Vögel Mitteleuropas. Band I: 31. Bermühler Verlag, Berlin - Lichterfeld.

Makatsch, W., 1953. Unser Kuckuck. Die Neue Brehm Bücherei. Akademische Verlagsgesellschaft Geest & Portig, Leipzig.

Pelt Lechner, A.A. van, 1910 - 1913. Oölogia Neerlandica. Eerste deel. Nijhoff, 's - Gravenhage.

Plantenziektkundige Dienst, 1928. Verslag der Ornithologische afdeling over 1927: 27.

Koekoek